

ДЕОНТОЛОШКА ЕТИКА

Имануел Кант (1724—1804) је био један од најважнијих европских филозофа после антике; многи би једноставно рекли да је био најважнији. Живео је општепознатим мирним животом у удаљеном пруском граду Кенигзбергу (сада Калињинград у Русији) и у својим позним годинама објавио је низ значајних дела. Његови етички списи обележени су доследним залагањем за људску слободу, за достојанство човека и за схватање да се моралне обавезе не изводе ни од Бога, ни од људских ауторитета и заједница, као ни из склоности и жеља људских агенаса, већ из ума.

Његови списи су тешки и систематски; њиховом разумевању помаже одвајање три следеће ствари. Прво постоји Кантова етика садржана у његовим етичким списима из 1780-их и 1790-их. Друго, постоји „Кантова етика“ (углавном несклона) објашњења Кантове етике, која су развили његови рани и утицајни критичари, а која се често приписује Канту. Ова позиција има независан живот у текућим расправама. Треће, постоји „кантовска етика“, знатно шири израз који покрива и Кантову етику и „Кантову етику“, али се такође употребљава као (углавном похвална) ознака за низ савремених етичких становишта, која тврде (за себе) како потичу из Кантове етике, али која се са Кантом разилазе на много начина.

Кантова етика: критичко залеђе

Кантова етика се налази у његовим *Основама метафизике морала* (1785), *Критици практичног ума* (1787), *Метафизици морала* (1797), чија се два дела, *Метафизички елементи праведности* и *Учење о врлини*, често објављују одвојено, као и у *Религији унутар граница чистог ума* (1793) и у бројним огледима о политичким, историјским и религиозним темама. Међутим, о основним мотивима који одређују облик овог дела, најпотпуније се расправља у Кантовом ремек-делу *Критика чистог ума* (1781), па објашњење његове етике мора да се постави у шири контекст „критичке филозофије“ коју је он тамо развио. Ова филозофија је, на првом месту, критичка у негативном смислу. Кант износи разлоге против већине метафизичких тврђења својих рационалистичких претходника, а посебно против њихових привидних доказа о постојању Бога. По његовом схватању, ми морамо да мислимо са људског становишта и не можемо да оправдамо ниједно тврђење о било којој трансценденталној стварности, којој немамо приступ. Сазнање које можемо да оправдамо мора зато да се односи на стварност која може бити предмет нашег искуства. Тако, истраживање структуре наших сазнајних способности ствара средство за поглед на емпиријску стварност, коју не можемо сазнати без позивања на појединачна искуства. Кант доказује да можемо *а priori* сазнати да живимо у природном свету, просторно и временски локализованих објеката, који су узрочно повезани.

Кант је специфичан по свом наглашавању да су овај каузални поредак и наши сазнајни захтеви ограничени на овај природни свет, али да немамо разлога да мислимо како је сазнатљиви природни свет све што постоји. Напротив, ми не можемо да делујемо, а да себе не схватимо као агенсе и морална бића, што има смисла само под претпоставком да имамо слободну вољу. Кант доказује да су слободна воља и природни каузалитет компатибилни, под условом да се људска слобода – способност аутономног поступања –

не схвати као један вид природног света. Каузалитет и слобода се примењују у одвојеним областима; сазнање је ограничено на прво, морал на друго. Кантово решење проблема слободе и детерминизма је најконтроверзнија и најосновнија особина његове моралне филозофије и особина која ствара највећу разлику између његове мисли и мисли скоро целог двадесетог века која је писала о етици, укључујући и највећи део онога што се класификује као „кантовска етика“.

Централно питање око кога Кант организује своју расправу о етици јесте „шта треба да чиним?“ Он настоји да утврди максиме или основне принципе поступања које треба да усвојимо. Његов одговор је развијен без позивања на било које објективно објашњење онога што је добро за човека, као што су објашњења која су предлагала перфекционистичка становишта и која повезујемо са Платоном, Аристотелом и хришћанском етиком. Нити он своје становиште утемељује на тврђењима о било каквим субјективним схватањима добра, жеља, склоности или заједничким моралним схватањима, која можемо да имамо на начин на који то чине утилитаристи комуитаристи. Као и у својој метафизици, он и у својој етици, нити уводи тврђења о моралној стварности која трансцендира наше искуство, нити приписује моралну тежину актуелним уверењима. Он одбацује како реалистички и теолошки оквир, у коме су се развијале теорија закона и објашњење врлина, тако и позивање на неки контингентни консензус у осећањима и мишљењима, на који су се ослањали многи писци из осамнаестог (и двадесетог века!).

Кантова етика: универзални закони и успостављање дужности

Кантов главни мотив је био да, у складу са рационалном процедуром, утврди принципе етике. Иако је своје *Основе* (који су кратки, славни и тешки) започео утврђивањем *добре воље* као јединог безусловног добра, он је порицао да принципи доброг хтења могу да се утврде позивањем на неко објективно добро или *телос* коме стреме. Уместо да усвоји неко одређено објашњење добра и употреби га као основу за одређивање оног што треба да радимо, он употребљава објашњење етичких принципа да одреди шта то значи имати добу вољу. Он пре поставља једно минимално питање: које максиме или основне принципе може да усвоји већина агенаса, без усвајања *било чега* што би било специфично за њихове жеље или друштвене односе? Принципи који не могу да служе мноштву агенаса, треба да се одбаце: смисао је да ништа не би могло да буде морални принцип, ако не може да буде принцип за све људе. Морал почиње са одбацивањем принципа који се не могу учинити универзалним. Ова идеја је формулисана као захтев који Кант назива „категорички императив“ или, општије, морални закон. У својој најпознатијој верзији, он гласи: „Поступај по максими за коју у исто време можеш хтети да буде универзални закон“. Ово је главни стуб Кантове етике и употребљава се да класификује максиме које агенс може да усвоји.

Пример употребе Кантовог категоричког императива би био следећи: агенс који усвоји максиму давања лажних обећања не би је могао „хтети као универзални закон“. Јер, ако би он (хипотетички) тако поступио, он би прихватио и предвидљиви резултат, према коме би нестало поверења, па онда он не би могао да делује по својој првобитној максими давања лажних обећања. Овај мисаони експеримент открива да се максима давања лажних обећања не може универзализовати, стога се не може укључити међу заједничке принципе било ког мноштва бића. Максима одбацивања давања лажних обећања је морални захтев; максима давања лажних обећања је морално забрањена. Важно је запазити како Кант не мисли да је давање лажних обећања рђаво због својих

претпостављених непријатних последица (како би урадили утилитаристи), већ зато што се не може штети као универзални принцип.

Одбацивање максиме давања лажних обећања или било које друге максиме која се не може универзализовати, спојиво је са великом разноврсношћу поступања. Кант разликује два начина етичке процене. На првом месту, могли бисмо да процењујемо максиме које агенс усваја. Ако бисмо могли да их разликујемо, били бисмо у стању да издвојимо оне које одбацују принципе који се не могу универзализовати (па бисмо тако имали морално вредне принципе), од оних које усвајају принципе који се не могу универзализовати (па бисмо имали морално безвредне принципе). Кант каже да они који се придржавају морално вредних принципа „поступају по дужности“. Међутим, Кант такође сматра да ми не поседујемо извесно сазнање нити наших, нити максима других. Или обично, максиме агенаса изводимо на основу начина њиховог поступања, па ипак, ниједан начин неће указивати само на једну максиму. На пример, поступање истински поштеног продавца може да се не разликује од понашања само привидно поштеног продавца, који поступа поштено једино због жеље за постизањем доброг пословног угледа, а варао би ако би му се указала згодна прилика. Стога, за обичне циљеве ми не можемо често да учинимо нешто више него да се усмеримо на спољашње придржавање максиме дужности, пре него на тврђење да је неко дело учињено због те максиме. Кант о делу које свако ко има морално вредну максиму мора да учини, говори као о делу које је „у сагласности са дужношћу“. Такво је дело обавезно, а његово пропуштање је забрањено. Очигледно, многи су чиновници сагласни са дужношћу, мада нису учињени због максиме дужности. Међутим, чак и тај појам спољашње дужности дефинише се позивањем на његову неопходност за онога ко се у датој ситуацији придржава темељних принципа поступања из дужности. Ово је у оштрој супротности према савременим објашњењима дужности, која дужност поистовећују са облицима спољашњег поступања. Кантово питање „шта треба да чиним?“ стога добија двоструки одговор. У најбољем случају, свој живот и поступање треба да заснујем на одбацивању максима које се не могу универзализовати и тако водим морално вредан живот, чија су дела учињена из дужности; али, чак ако и пропустим да то учиним треба бар да будем сигуран да чиним дела која би била неизбежна кад бих имао такву морално вредну максиму.

Кантово детаљније објашњење дужности уводи (верзије) одређене традиционалне дистинкције. И он разликује дужности према себи од дужности према другима, а у оквиру сваке од њих разликује савршене и несавршене дужности. *Савршене* дужности су потпуне, у смислу да важе за све агенсе у свим њиховим поступцима према сваком могућем другом човеку. Затим уздржавање од давања лажних обећања, уздржавање од присиле и насиља су примери савршених дужности према другима; ово су обавезе које могу да успешно одговарају свим другима (којима могу да одговарају права негативне слободе). Кант изводи принцип *несавршене* обавезе, уводећи још једну претпоставку; он сматра да ми не само што морамо да имамо посла са мноштвом рационалних агенаса са којима делимо свет, већ и да ти агенси нису самодовољни, па су стога узајамно повредиви. Такви агенси, доказује он, не би рационално могли штети да принцип одбијања помоћи другима или занемаривања развоја сопствених способности, буду универзално прихваћени: пошто знају да нису самодовољни, они знају да би штети такав свет било (ирационално) одбацивање неопходних средстава за бар неке од њихових циљева. Принципи занемаривања помоћи онима којима је она потребна или неразвијања сопствених могућности су, међутим, мање потпуни (стога несавршени) принципи обавезе. Јер, ми не можемо да свима другима помогнемо на све потребне начине, нити можемо да у себи развијемо све могуће таленте. Стога су ове обавезе нужно селективне, исто као што су и неодређене. Њима недостају одговарајућа права, па су

основа за несавршене дужности. Импликације овог објашњења дужности су најпотпуније развијене у *Метафизици морала*, чији се први део бави принципима праведности, који су садржај савршених обавеза, а други део истражује принципе врлине, који су садржај несавршене обавезе.

Кантова етика: поштовање личности

Кант је своје основне линије мишљења развијао дуж више паралелних (он тврди еквивалентних) трагова. Категорички императив је формулисан у више упадљиво различитих верзија. Формулација о којој смо горе расправљали позната је као „формула универзалног закона“ и каже се да је „најстрожа“. Она која је имала највеће културно дејство јесте такозвана „формула циља по себи“, која налаже да „људскост у сопственој личности или у личности било ког другог никада не узимамо као средство, већ увек као циљ“. Овај принцип другог реда јесте још једно ограничење максима које усвајамо; то је једна високо артикулисана верзија захтева за поштовањем личности. Уместо да од нас захтева да проверимо да ли би свако могао да прихвати исте максиме, он мање директно захтева да поступамо на такав начин: да поштујемо, дакле оставимо нетакнуте, способности других да делују (и тако, у ствари, оставимо им способност да делују по максимама које смо и ми усвојили). Формула циља по себи такође се употребљава за разликовање две врсте моралних грешака. Употребити другог, значи поступити према њему или њој као према ствари или алатки, а не као према агенсу. Према Кантовом објашњењу, употребити другог није само учинити нешто што други не жели и на шта не пристаје, већ учинити нешто на што други *не може* да пристане. На пример, варалице онемогућавају својим жртвама да пристану на њихову замисао. За разлику од других позивања на пристанак као мерило легитимног (или праведног) поступања, Кант, држећи се свог основног филозофског становишта, не позива се на хипотетички пристанак идеално рационалних бића, нити на историјско контингентни пристанак актуелних других. Он тражи оно што је потребно да се другима омогући да пристану или не пристану. Ово не значи да актуелно неслагање може принудно бити оборено на темељу тога што је пристанак барем учињен могућим – јер ће сама чињеница рушења актуелног непристајања по себи бити принудна, па ће стога онемогућити пристанак. Кантово тврђење значи да принципи које морамо да прихватимо, ако нећемо да употребљавамо друге, треба да буду сами принципи праведности, који су утврђени преко разматрања који се принципи за рационална бића могу учинити универзалним.

Сходно томе, Кант морални пропуст не-поступања према другима као према „циљевима“ тумачи као алтернативну основу за објашњење врлина. Поступати према другима који су специфично људски у својој коначности, па стога рањиви и потребити, као према циљевима, захтева да једни друге подржавамо у својим slabим способностима деловања, усвајања максима и унапређивања њихових посебних циљева. Стога, то захтева барем неку подршку за замисли и циљеве других. Кант сматра да ће ово захтевати барем ограничено помагање. Иако не успоставља неограничену обавезу помагања, као што то чине утилитаристи, он се стварно залаже за обавезу одбацивања политике не пружања потребне помоћи. Он такође доказује да се систематско пропуштање развијања сопствених потенцијала убраја у непоштовање људскости у сопственој личности и њених способности за рационално поступање. Пропуштање поступања према другима или према себи као према циљевима још једном се схвата као пропуштање врлине или као несавршена обавеза. Несавршене обавезе не могу да пропишу универзално поступање: не можемо да свима којима је то потребно пружимо помоћ, нити можемо да у себи развијамо све могуће таленте. Ми, међутим, можемо да одбацимо обе врсте

равнодушности – и можемо схватити да одбацивање принцијелне равнодушности захтева жреб. Чак и обавеза ове природе, ако се озбиљно схвати, захтеваће много. Ако је поштујемо ми ћемо, по Кантовом објашњењу, да покажемо поштовање за личности, а посебно за људско достојанство.

Остале формулације категоричког императива доводе у склад схватања човека који настоји да поступа по принципу који сви могу да деле и човека који настоји да поступа по принципу поштовања способности деловања свих осталих људи. Кант употребљава традиционалну хришћанску реторику и Русоову концепцију друштвеног уговора да образује своју слику „царства циљева“, у ком је свако истовремено и законодавац и подложен закону и у коме је свако аутономан (дословно: самозаконодаван) под условом да оно што се прописује јесте поштовање статуса других као законодаваца. За Канта, као и за Русоа, бити аутономан није више ствар слободе или независности од других или од друштвених конвенција; то је начин само-контроле, који узима у обзир сличан морални статус других. Бити кантовски аутономан значи поступати морално.

Кантова етика: проблеми слободе, религије и историје

Ова основна структура мисли развијена је у многим различитим правцима. Кант излаже доказе да изазове представу зашто ми о категоричком императиву треба да мислимо као о принципу који нас обавезује. Он истражује оно што је укључено у кретање од принципа до његове конкретне примене на стварне ситуације. Расправља о односу наших моралних принципа и стварних жеља и склоности. Развија политичке импликације категоричког императива, које укључују републикански устав и поштовање слободе, посебно слободе вероисповести и говора. Он скицира и још увек актуелни програм за успостављање међународног мира. Истражује начин на који је његов систем моралног мишљења повезан са традиционалним захтевима религије. Изнете су многе примедбе на принципе и детаље. О неким мање важним примедбама може се згодно расправљати у глави под насловом „Кантова етика“. Међутим, централна примедба захтева посебан осврт.

Према овој примедби, Кантов основни оквир је недоследан. Његово објашњење сазнања води ка схватању људских бића као дела природе чије су жеље, поступци и склоности подложни уобичајеном узрочном објашњењу. А опет, његово схватање људске слободе захтева да агенсе схватимо као способне за само-одређење, а посебно за одређење у складу са начелима дужности. Кант је, очигледно, натеран на двоструко схватање човека: ми смо истовремено и *феноменална* (природна, узрочно одређена) и *ноуменална* (не-природна, само-одређујућа) бића. Многи од Кантових критичара су сматрали да је ово двојно схватање људских бића суштински некохерентно.

У *Критици практичног ума* Кант се хвата у коштац са овом тешкоћом, предлажући да ако прихватимо одређене „постулате“ ми можемо дати смисао идеји бића, која су истовремено део и природног и моралног света. Према овој идеји, ако постулирамо постојање доброг Бога, онда морална врлина којој теже слободни агенси може да се споји са срећом којој теже природна бића и да уистину буде у сразмери са њом. Кант о оваквој савршеној повезаности моралне врлине и среће говори као о највишем добру. За стварање највишег добра требаће много времена: зато морамо да постулирамо и бесмртност душе, исто као и божје провиђење. Ова слика се често излаже подсмеху. Хајне је описао Канта као смелог револуционара, који је прво убио деизам: онда је плашљиво прихватио да би практички ум ипак могао да „докаже“ Бога. Ниче га је, мање

љубазно, упоредио са лисицом која је прво побегла — а онда се опет ушуњала у кавез теизма.

У позним списима Кант је одбацио како идеју зајемчене повезаности врлине и среће (мислио је да би то могло да поткопа праву врлину), тако и захтев да се постулира бесмртност, схваћена као непролазни живот (видети *Циљ свих ствари*). Он је понудио мноштво историзованих верзија мисли да можемо осмислити свој статус слободних бића, која су део природе, само ако прихватимо одређене постулате. На пример, он указује да се морамо *надати* бар могућности моралног напретка у људској историји и на исти начин се можемо надати *овосветском* повезивању моралних и природних циљева човечанства. Разна историзована објашњења постулата практичког ума, која он нуди, јесу аспекти и претече примене ovosветског објашњења људске судбине, коју по везујемо са револуционарном традицијом, а посебно са Марксом. Међутим, Кант се није одрекао религиозног тумачења људског порекла и судбине. У свом позном делу *Религија унутар граница чистог ума*, он хришћанске свете списе приказује као световну причу, која се може схватити као „симбол морала“. Тумачење овог дела, које је Канту донело неприлике са пруском цензуром, доводи до многих проблема. Међутим, јасно је да он не уводи опет теолошке поставке да би за морал пружио *основу*, већ пре употребљава своју моралну теорију за читање светих списа.

Ако Кант није одустао од свог првобитног одбацивања теолошких основа, онда разумевање везе коју види између природе и морала остаје проблематично. Један начин разумевања те везе може бити ослањање на идеју коју употребљава у *Основама*, према којој природа и слобода не припадају двама различитим световима или метафизичким стварностима, већ да пре конституишу „две тачке гледишта“. Ми себе морамо истовремено схватити и као део природног света и као слободне агенсе. Не можемо, без недоследности, поступати занемарујући једну од ове две тачке гледишта, иако не можемо да их интегришемо и не можемо да учинимо ништа више до да схватимо *како* су оне компатибилне. Према таквом тумачењу, не можемо стећи увид у „механику“ људске слободе, али можемо схватити да би без слободе у сазнајној делатности, која се налази у основи нашег трагања за знањем, каузално уређени свет био непознат за нас. Према томе, нама није могуће да одбацимо слободу. За практичне циљеве ово може бити довољно; они од нас не траже да *докажемо* слободу. Међутим, остављени смо да покушавамо концептуализовање јаза између природног поретка и људске слободе, и стога морамо да се определимо за неку верзију „постулата“ и „нада“, који повезују ово двоје. Најзад, опредељење за морално деловање у свету зависи од претпоставке (постулата, наде) да природни поредак није потпуно неспојив са моралним намерама.

„Кантова етика“

Многе друге критике Канта тако се често јављају да су добиле независан живот, као елементи „Кантове етике“. Неки сматрају да ове критике не погађају Канта, неки да су оне одлучујући разлози за одбацивање Кантовог становишта.

1. *Формализам*. Најубичајенија оптужба против Кантове етике, јесте тврђење да је категорички императив празан, тривијалан или чисто формалан и да не утврђује принципе дужности. Оптужба се у великој мери налази код Хегела, Џ. С. Мила и у многим савременим делима. Према Кантовом схватању, захтев за универзалношћу максима јесте захтев да наши основни принципи могу бити прихваћени од свих људи. Овај услов се може чинити бесмисленим: јер, не може ли сваки добро формулисани опис поступка да буде прописан као универзални принцип? Да ли се принципи као што су

„кради кад год можеш“ или „убиј кад не ризикујеш“ могу учинити универзалним? Овај *reductio ad absurdum* принципа универзализације постиже се заменом Кантовог категоричког императива једним другим принципом. Формула универзалног закона не тражи да ми формулишемо универзални принцип, у који се уклапа опис неког датог чина. Она тражи да агенсова максима или основни принцип буду такви да их агенс може „хтети као универзални закон“. Тест захтева прихватање нормалних, предвидљивих последица принципа који агенс усваја и нормалних стандарда инструменталне рационалности. Ако се максиме не могу универзализовати, онда је разлог у томе што би прихватање последица њиховог универзалног усвајања било неспојиво са прихватањем начина поступања по њима (нпр. ми не можемо прихватити истовремено и резултате универзалног кршења обећања и сачувати начине тог обећања, то јест лажног обећања).

Кантово објашњење универзалности разликује се од сродних принципа (универзални прескриптивизам, Златно правило) у два главна вида: прво, оно не упућује на оно што се жели или више воли, нити чак на то да би оно што се жели или више воли, требало сви да чине. Друго, то је само процедура за издвајање максима које се морају одбацивати, ако основни принципи живота или друштва треба да буду универзални. Принципи који се не могу универзализовати, утврђују се зато да се могу открити ограничења специфичнијих принципа, које агенси могу да усвоје. Ова додатна ограничења нас оспособљавају да утврдимо специфичније, али ипак неодређене, принципе обавезе.

2. *Ригоризам*. Ово је тврђење да Кантова етика, далеко од тога да је празна и формалистичка, води ка ригидним правилима и тако није у стању да узме у обзир разлике међу појединачним случајевима. Међутим, универзални принципи не налажу униформно поступање; доиста, они могу да наложе издиференцирано поступање. Принципи попут „опорезивање мора бити сразмерно способности плаћања“ или „казна мора да одговара злочину“ су универзални по обиму, али захтевају и издиференциран приступ. Чак ће и принципи који посебно не налажу издиференциран приступ бити неодређени, па тако остављају простор за издиференцирану примену.

3. *Апстракција*. Они који прихватају да Кантови аргументи утврђују неке принципе дужности, али не намећу круту униформност, често истичу једну накнадну верзију оптужбе за формализам. Они ће рећи како Кант утврђује етичке принципе, али да су ти принципи „сувише апстрактни“ да би усмерили поступање, па стога његова теорија није делотворна. Кантови принципи дужности су свакако апстрактни и он није пружио скуп инструкција за детаљно управљање по њима. Не постоји морални алгоритам, какав би нам утилитаризам могао да пружи, када бисмо имали довољно обавештења о свим опцијама. Кант наглашава да примена принципа на појединачне случајеве укључује просуђивање и разматрање. Он, такође, тврди да принципи јесу и морају бити апстрактни: они су ограничења (не алгоритми) и могу само да усмеравају, а не и да производе одлуке. Морални живот је образац проналажења таквих начина поступања, који испуњавају све обавезе, а не крше моралне забране. Не постоји аутоматска процедура за идентификовање таквих поступака, или свих таквих поступака. Међутим, у моралној пракси ми не почињемо утврђујући како специфични поступци које имамо на уму нису неспојиви са поступањем по максимама дужности.

4. *Сукобљени разлози обавезе*. Ова критика указује на то да Кантова етика утврђује скуп принципа који могу доћи у сукоб. Захтеви оданости и корисности, на пример, могу доћи у сукоб. Ова критика важи за Кантову етику, као и за било коју другу етику принципа. Пошто усклађивање различитих обавеза није део теорије, не постоји рутински поступак за решавање конфликта. Са друге стране, пошто је теорија само скуп

ограничења делатности, централни захтев је проналажење делатности која се уклапа у та ограничења. Једино када се таква делатност не може да нађе, појављује се проблем вишеструких разлога обавезе. Кант о тим случајевима нема ништа посебно да каже; оптужба коју износе заступници етике врлине (нпр. Бернард Вилијамс и Марта Несбом), да он не говори довољно о кајању које може бити прикладно кад се морална обавеза прекрши, није на месту.

5. *Место склоности.* У секундарној литератури стално се појављује једна група озбиљних критика Кантове моралне психологије. Посебно се тврди, како Кант захтева да поступамо из „мотива дужности“, дакле не због наклоности, па је тако натеран на тврђење да делатност у којој уживамо не може бити морално вредна. Ово мрзовољно тумачење, које је можда први наговестио Шилер, укључује у себе читаву збрку тешких питања. Под поступањем „из поштовања према дужности“, Кант мисли само да ми поступамо по максими дужности и тако стичемо осећај „поштовања према закону“. Ово поштовање није *извор* морално вредног, оно је *одговор* на њега. Оно је спојиво са поступањем које се слаже са нашим природним склоностима и у коме дакле уживамо. По једном схватању, привидни сукоб између дужности и склоности је само епистемолошки; можемо бити сигурни да поступамо по дужности само ако недостаје склоност. По другом схватању, питање иде дубље и води ка озбиљнијој оптужби да Кант не може да објасни *преступ*.

6. *Без објашњења престапа.* Ова оптужба значи да Кант узима у обзир само слободне поступке, који су потпуно аутономни – тј. учињени по принципу који испуњава обавезу да сви остали могу слично поступити – и поступање које одражава само природне жеље и склоности. Стога он не може у обзир узети слободна и окривљива, ако не и рђава дела. Јасно је како Кант мисли да може објаснити и рђаво поступање, јер често даје примере за окривљива злодела. Ова је оптужба можда израз пропуста да се одвоји тврђење по коме слободан агенс мора бити у стању да делује аутономно (у специфично русоовском или кантовском смислу који повезује аутономију и морал), од тврђења по коме слободан агенс увек делује аутономно. Окривљивост захтева способност да се поступа аутономно, али се ова способност не мора увек испољавати. Рђави поступци, у ствари, нису аутономни, али су изабрани, пре него што су механичке последице наших жеља и склоности.

Кантовска етика

Кантова етика и слика ове етике, која је често замењује у модерним расправама, не исцрпљују кантовску етику. Овај израз се често употребљава да значи неку од низа квазикантовских позиција или опредељења у етици. Понекад је употреба врло широка. Неки ће писци говорити о кантовској етици кад на уму имају теорије права или морално мишљење, засновано пре на намерама него на резултатима или било коју позицију која сматра да је право изнад добра. У тим случајевима, тачке сличности са кантовом етиком су прилично опште – на пример, заузимање за универзалне принципе и поштовање личности, или још специфичније поштовање људских права. У другим случајевима може се указати на структуралну сличност – на пример, опредељење за доследни неутилитарни принцип или за схватање да је етика заснована на уму. Специфично разумевање кантовске етике се врло много мења са контекстом. Најодређенији савремени кантовски програм у етици јесте програм Џона Ролса, који је једну фазу у развоју своје теорије означио као „кантовски конструктивизам“. Многе особине Ролсовог дела су, очигледно, кантовске, пре свега његова концепција етичких принципа, који су одређени ограничењем принципа које су одабрали рационални агенси. Међутим, Ролсов

конструктивизам усваја објашњење рационалности сасвим различито од Кантовог. Ролс утврђује принципе које *би бирала* инструментално рационална бића, принципе којима он приписује ретко спецификоване циљеве – не принципе који *би могли* да се доследно бирају без обзира на појединачне циљеве. Ово ствара далекосежне разлике између Ролсовог дела, чак и у његовим најкантовскијим аспектима, и Кантове етике. Остали који у етици употребљавају ознаку „кантовски“, још су лабавије повезани са Кантом – на пример, многи од њих не нуде никакво објашњење врлина, или чак одричу могућност таквог објашњења; многи сматрају да су права, а не обавезе, основна; скоро сви се ослањају на теорију поступања заснованог на склоностима и на инструментално објашњење рационалности, што је неспојиво са Кантовом етиком.

Кантовско наслеђе

Кантова етика остаје парадигматски и најугицајнији покушај да се оправдају универзални морални принципи, без позивања на склоности или на теолошки оквир. Нада у утврђивање универзалних принципа, која је тако видљива у расправама о правди и у покретима за људска права, стално се оспорава од стране комунитариста и историцистичког наглашавања да ми не можемо изаћи изван схватања и традиција одређеног друштва, као и утилитаристичким наглашавањем да се принципи изводе из склоности. За оне који налазе да ниједан од ових путева није обавезан, неокантовско гесло „натраг Канту“ остаје изазов који морају да испитају или одбаце.